

Tanulmány

HUSZONÖT ÉVVEL CSERNOBIL UTÁN A NUKLEÁRIS KÁROKÉRT VALÓ NEMZETKÖZI FELELŐSSÉGI SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSE

Lamm Vanda

az MTA levelező tagja, igazgató,
MTA Jogtudományi Intézete
lamm@jog.mta.hu

25 évvel ezelőtt, 1986. április 26-án a volt Szovjetunió területén, az ukrainai Csernobilban bekövetkezett az emberiség történetének addigi legnagyobb nukleáris balesete, amely nemcsak a nukleáris létesítmények biztonságával kapcsolatos kérdésekre irányította rá a közvélemény és a szakmai körök figyelmét, hanem a nukleáris energia hasznosításával összefüggő jogi kérdésekre is. A téma szomorú aktualitását adja, hogy 2011. március 11-én a Japánt ért földrengés és cunami következtében a fukusimai atomerőmű hat reaktorblokkja megsérült, s ezt a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség hétfokozatú skáláján először ötös, majd pedig hetes erősségű nukleáris balesetnek minősítették. A két szomorú esemény közül az egyik emberi mulasztásra vezethető vissza, a másik egy olyan természeti katasztrófa nyomán következett be, amellyel szemben az emberiség gyakorlatilag védtelen. Mindkét esemény következtében emberek százai és ezrei haltak meg, betegek lettek, vesztek el egy élet munkájának gyümölcsét, váltak földönfutóvá. Joggal

merül fel tehát a kérdés: az áldozatok kitől és honnan remélhetnek valamiféle kártérítést. Hangsúlyozni kell, a katasztrófák áldozatainak szenvedései, veszteségei kártérítéssel legfeljebb valamelyest enyhíthetők, bizonyos veszteségek azonban soha sem pótolhatók. Hiszen nincs az az összeg, amellyel az emberi élet elvesztése vagy az egészségkárosodás kompenzálható lenne. Ugyanakkor azonban, bármekkora is a veszteség, gondolni kell arra, hogy a betegeket gyógyítani, az árvákról gondoskodni kell, a sugárfertőzés gyanújával tovább élőket rendszeres egészségügyi vizsgálatnak kell alávetni, a munkaképességükben csökkent személyek számára anyagi támogatást kell nyújtani, s nyilvánvaló, hogy az anyagi javakban esett károkért is kártérítés jár.

1. A nukleáris károkért való felelősségi szabályok lényege

A csernobili tragédia idején a nukleáris balesetek nyomán harmadik személyeknek okozott károkért való felelősség kérdését két nemzetközi szerződés rendezte, mégpedig az Euró-

pai Gazdasági Együttműködés Szervezetének (mai nevén Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete) égisze alatt 1960-ban Párizsban megkötött *A nukleáris károkért való polgári jogi felelősségről szóló egyezmény* (a továbbiakban: párizsi egyezmény), valamint a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség közreműködésével 1963-ban elfogadott a nukleáris károkért való harmadik személyek irányában fennálló felelősséget világviszonylatban rendező nemzetközi szerződés (a továbbiakban: bécsi egyezmény). A párizsi egyezményhez kapcsolódik az 1963-as brüsszeli kiegészítő egyezmény, amely a párizsi egyezményben foglaltakon túlmenően nemzetközi összefogással további összegeket biztosít a nukleáris kárt szenvedettek kártalanítására.

E szerződésekkel valójában két, egymástól független rendszer jött létre. A párizsi egyezmény a fejlett nyugat-európai államok közötti viszonylatban működik, a bécsi egyezmény viszont nyitva áll a világ valamennyi állama számára. Elvileg nincs kizárva, hogy egy állam mindkét szerződéshez csatlakozzon, a két egyezmény sajátosságaiból adódóan azonban ez gyakorlatilag kizárt.

A bécsi és a párizsi egyezmény rendelkezései sok szempontból hasonlóak, mindkét okmány azonos elveken nyugszik és mindkét szerződés alapvető sajátossága, hogy polgári jogi alapon rendezi a nukleáris károkért való felelősséget. A két egyezmény rendelkezéseinek lényege a következőkben foglalható össze:

- i. A nukleáris károkért való nemzetközi felelősségi szabályok csak a békés célú nukleáris tevékenységekre vonatkoznak.¹

¹ A két kárfelelősségi rendszer csak azokra a nukleáris tevékenységekre vonatkozik, amelyek során aránylag nagyobb mennyiségű sugárzó anyag kerül felhasználásra, tehát pl. a gyógyászatban alkalmazott sugárzó anyagok kivétel esnek e szabályozási körön.

Ez a felelősségi rendszer továbbá csak a harmadik személyek irányában fennálló felelősséget rendezi, vagyis, csak olyan „külső személyek” káraitra vonatkozik, akik sem munkaviszony, sem pedig semmilyen más jogcímen nem állnak/álltak kapcsolatban a nukleáris létesítménnyel. Vagyis a speciális kárfelelősségi szabályok nem érvényesülnek sem magában a nukleáris létesítményben keletkező károokra, sem pedig a nukleáris létesítményben dolgozók káraitra.

- ii. Az egyezmények jellemzője, hogy – mint már említettük – polgári jogi alapon rendezik a nukleáris károkért való harmadik személyek irányában fennálló felelősséget, mégpedig a belső jogokból ismert, fokozottan veszélyes tevékenységekért fennálló felelősség analógiájára.
- iii. A nukleáris károkért való felelősséget szabályozó nemzetközi szerződések alapvető sajátossága a felelősség ún. kanalizációja, vagyis egy személyre való összpontosítása. Ez a „személy” az engedélyes – más néven: az üzemeltető vagy operátor – tehát az a természetes vagy jogi személy, akit vagy akiket a létesítmény helye szerinti állam belső joga alapján a nukleáris tevékenység folytatójául kijelöltek vagy elismertek.
- iv. Az engedélyes kizárólagosan felelős a nukleáris létesítmény működése, illetve a nukleáris létesítményből származó, vagy oda irányuló nukleáris anyagok szállítása során bekövetkező nukleáris incidensek következtében harmadik személyeknek okozott károkért. Az engedélyes felelőssége vétkességére tekintet nélkül áll fenn, tehát független attól, hogy a kárt szándékosan vagy gondatlanul okozták-e, és csak egészen kivételes esetekben mentesülhet

a felelősség alól. Vagyis az engedélyes mindenképpen köteles helyállni, függetlenül attól, hogy kinek a tevékenységének vagy mulasztásának tudható be a kárt okozó magatartás.

v. A nukleáris károkért való nemzetközi felelősségi szabályok jellemzője még az anyagi felelősség összegének korlátozott volta, ami azt jelenti, hogy bármekkora is az okozott kár, az engedélyes a károsultak felé csak egy bizonyos összeg erejéig köteles helyt állni.

vii. Az 1963-as bécsi egyezmény a kárfelelősség összegét balesetenként minimum 5 millió USA dollárban állapította meg. Vagyis az államok akkor tesznek eleget a szerződés rendelkezéseinek, ha belső jogukban az engedélyes felelősségének felső határát nukleáris balesetenként minimum 5 millió dollárban határozzák meg; tehát ennél magasabb összeget megállapíthatnak, alacsonyabbat azonban nem. A párizsi egyezmény az engedélyes felelősségének felső határát eredetileg 15 millió SDR-ban² rögzítette, ami kb. 20 millió USA dollárnak felel meg. Ezt az összeget később az egyezményben részes államok többször megemelték.³ A párizsi egyezményhez kapcsolódó 1963. évi brüsszeli kiegészítő egyezmény – többszöri módosítás következtében – nemzetközi összefogással további mintegy 300 millió SDR erejéig biztosít pénzügyi fedezetet a nukleáris kárt szenvedettek kártalanítására.⁴

² Az SDR (speciális lehívási jogok) a Nemzetközi Valutaalap által használt pénzügyi elszámolási egység, értékét a főbb valutákból álló kosár alapján számolják ki.

³ Számos államban az engedélyes felelősségének felső határa ennél lényegesen magasabb összeg, sőt több államban – így például Németországban és Svájcban – a felelősség felső határát el is törölték.

⁴ A brüsszeli kiegészítő egyezmény egy háromlépcsős

vii. A párizsi és a bécsi egyezmény is külön rendelkezik arról, hogy az engedélyesnek gondoskodnia kell a kárfelelősségi összeg meglétéről, mégpedig biztosítás útján vagy önálló kárfelelősségi alap létrehozásával. Ez a szabályozás azt célozza, hogy egy esetleges nukleáris baleset károsultjai számára a kártérítési összegeket garantálják, s ne állhasson elő olyan helyzet, hogy a nukleáris létesítmény csődje vagy egyszerűen magában a létesítményben keletkezett károk miatt a károsultaknak nem jut pénz. Vagyis biztosítással, illetve önálló nukleáris kárfelelősségi alap létrehozásával próbálnak gondoskodni a kártérítési összegek meglétéről.

viii. A szerződések értelmében a nukleáris károk esetében az elévülési idő meglehetősen hosszú, általában tíz év vagy még ennél is több. Az általánosnál hosszabb elévülési időt elsősorban az indokolja, hogy bizonyos sugárártalmak következtében előálló betegségek csak évekkel a nukleáris baleset után jelentkeznek.

Annak ellenére, hogy a két kárfelelősségi rendszer azonos elveken alapul, az 1960-as évek közepétől kezdve a fentebb említett két kárfelelősségi egyezmény „sorsa” igencsak eltérően alakult. Az 1960–70-es években a párizsi egyezmény szépen „fejlődött”, élő rendszerré vált, egyre több állam csatlakozott hozzá, több alkalommal felemelték a kárfelelősségi összeget stb. A bécsi egyezmény viszont létrejötte után majd 15 évvel lépett csak hatályba,

rendszer kiépítésével biztosít további pénzügyi alapokat. A egyezmény értelmében az első lépcső az engedélyes által biztosított pénzügyi fedezetet jelenti minimum 5 millió SDR-ig; a második lépcsőt a létesítmény állama által közpénzekből fizetendő összegek képezik, egészen 175 millió SDR-ig; a harmadik lépcső a rendszerben részes államok befizetéseiből adódik, s az további 125 millió SDR-t tesz ki.

noha ehhez mindössze öt állam ratifikációjára volt szükség. Amikor azonban végre életbe lépett a bécsi egyezmény, szakmai körökben már világos volt, hogy a szerződés bizonyos rendelkezései mielőbbi módosításra szorulnak. Egyébként a bécsi egyezménynek a párizsi egyezménnyel szembeni „lemaradását” mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a bécsi egyezménynek az 1980-as évek végén egyetlen, valamelyest is jelentős nukleáris iparral rendelkező állam sem volt részese.

A csernobili baleset idején a Szovjetunió egyik kárfelelősségi egyezményben sem volt szerződő fél, s a fentebb elmondottak alapján a Szovjetunió csak a bécsi egyezményhez csatlakozhatott volna. A korabeli szabályozás tarthatatlanságát azonban mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy egyfelől, ha netán a Szovjetunió a baleset idején a bécsi egyezménynek részese lett volna, akkor az összes károsultnak a bekövetkezett kár mértékéhez képest nevetséges összeg, mindössze ötmillió dollár kifizetésével gyakorlatilag mentesült volna minden további kártérítési kötelezettség alól. Másfelől pedig – miután a két nagy kárfelelősségi rendszer között nem létezett „átjárás” –, s mind a két rendszer csak az adott szerződésben részes államok területén bekövetkezett károk károsultjainak biztosít kompenzációt,⁵ így a Szovjetuniónak például a németországi

vagy a skandináv államokbeli károsultaknak nem kellett volna kártérítést fizetnie, miután ezen államok a bécsi egyezménynek nem voltak részesei.

II. A nukleáris kárfelelősségi rendszerek modernizálása

A csernobili balesetet követően a nemzetközi közösség államai hozzáálltak a nukleáris kárfelelősségi rendszerek modernizálásához.⁶ Első lépésként már 1988-ban létrejött a *Bécsi és a párizsi egyezmények alkalmazására vonatkozó közös jegyzőkönyv* (a továbbiakban: közös jegyzőkönyv), amely összekapcsolja a két kárfelelősségi rendszert.

A közös jegyzőkönyv lényege, hogy a két kárfelelősségi szerződésben részes államok károsultjai számára lehetőséget teremt, hogy a másik kárfelelősségi szerződés alapján is – tehát azon okmány alapján, amelynek a saját államuk nem részese – jogosultak legyenek kártérítésre. A közös jegyzőkönyv rendelkezéseinek a gyakorlatban való alkalmazása számos problémát vet fel, amelyekre annak idején e szerződés megkötésekor nemigen gondoltak, illetve ezen problémák, ha fel is merültek, akkor azokat igyekeztek „elhessegetni”, annak érdekében, hogy a csernobili baleset után minél hamarabb létrejöjjön a két kárfelelősségi szerződés közötti „hidat” képező okmány.

⁵ Mint említettük, elvileg lehetséges az, hogy egy állam mind a párizsi, mind pedig a bécsi kárfelelősségi egyezménynek részese legyen. Ez azonban a gyakorlatban még nem fordult elő, miután ez azt jelentené, hogy egy és ugyanazon baleset nyomán keletkezett károkért az engedélyesnek, ill. a részére pénzügyi fedezetet vállalónak mindkét rendszer szerint kellene helytállnia.

⁶ A csernobili baleset után a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség égisze alatt elindult egy igen jelentős jogalkotási folyamat, amelynek eredményeképpen több fontos, a nemzetközi együttműködést elősegítő és a nukleáris biztonság növelésével kapcsolatos nemzet-

közi szerződés jött létre. Így 1986 őszén a nemzetközi gyakorlatban szokatlan gyorsasággal került aláírásra két nemzetközi szerződés, mégpedig az *Egyezmény a nukleáris balesetekről adandó gyors értesítésről*, valamint az *Egyezmény nukleáris baleset vagy sugaras veszélyhelyzet esetén való segítségnyújtásról*. E szerződéseket követte 1994-ben a *Nukleáris biztonságról szóló egyezmény*, 1997-ben pedig a *Közös egyezmény a kiégett fűtőelemek kezelésének biztonságáról és a radioaktív hulladékok kezelésének biztonságáról* címet viselő okmány. Megemlítendő még a *Nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló 1980-as egyezmény* 2005-ben történt módosítása is.

Már a közös jegyzőkönyv aláírásakor világos volt azonban, hogy egy hatékony világméretű kárfelelősségi rendszer működéséhez nem elég ez az új szerződés, s feltétlenül módosítani kell a nukleáris károkért való polgári jogi felelősséget univerzális szinten rendező bécsi egyezményt.

A bécsi egyezmény felülvizsgálatával kapcsolatos tárgyalások a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség égisze alatt az 1980-as évek végén kezdődtek, s több évig tartó megbeszélések eredményeképpen 1997 szeptemberében a Bécsben megtartott diplomáciai konferencián elfogadták a *Bécsi egyezményt módosító jegyzőkönyvet* (a továbbiakban: módosító jegyzőkönyv),⁷ valamint egy másik nemzetközi szerződést – amelynek kidolgozása a bécsi egyezmény módosításával párhuzamosan történt –, a *Kiegészítő kárfelelősségi alapokról szóló egyezményt*.

A bécsi egyezményt módosító jegyzőkönyv elfogadása után nem sokkal a párizsi egyezményben részes államok is elhatározták a nyugat-európai államok közötti viszonylatban meglévő kárfelelősségi szerződés felülvizsgálatát, majd pedig két év múlva az 1963-as brüsszeli kiegészítő egyezményben részes államok szintén a felülvizsgálat mellett döntöttek. A párizsi és a brüsszeli egyezmény

módosításával kapcsolatos tárgyalások eredményeképpen elkészültek a párizsi-brüsszeli rendszer módosításáról szóló okmányok, amelyek aláírására 2004-ben került sor.

A bécsi egyezmény módosításával foglalkozó tárgyalásokon komolyan felmerült, hogy változtassanak a szerződés alapvetően polgári jogi kárfelelősségi rendszerén, s – más nagy kockázattal járó tevékenységekkel kapcsolatos felelősségi szerződésekben foglaltakhoz hasonlóan – a határokon átnyúló károk vonatkozásában térjenek át az állam nemzetközi felelősségét rögzítő szabályozásra. Ez a javaslat azonban nem nyerte el a szükséges támogatást, s végül is a bécsi egyezmény alapvető rendelkezéseit érintetlenül hagyták.

A módosítások során jelentősen megemelték a kárfelelősségi összegeket, így a bécsi egyezmény esetében a korábbi ötmillió dollárról 300 millió SDR-ra,⁸ a párizsi egyezménynél pedig 700 millió euróra növelték. A brüsszeli egyezmény módosítása következtében a párizsi–brüsszeli rendszer szerint a nukleáris károk rendezésére 1500 millió euró áll majd rendelkezésre, ami a korábbi 300 millió SDR-nek (mintegy 350 millió eurónak) a többszöröse.⁹ A bécsi egyezmény módosításakor kiterjesztették a szerződés földrajzi hatókörét; aminek következtében az

⁷ A módosító jegyzőkönyv 2003. október 4-én lépett hatályba. A módosító jegyzőkönyvnek öt állam részese, Magyarország a szerződést 1997 őszén aláírta, ám a ratifikációra mind ez idáig még nem került sor.

⁸ A bécsi egyezményt módosító jegyzőkönyv 7. cikke értelmében a létesítmény államának belső joga az engedélyes felelősségének felső határát balesetenként 300 millió SDR-nél (kb. 350 millió euró) kevesebben nem határozhatja meg. Az engedélyes felelősségének felső határa azonban ennél kevesebb is lehet, azonban semmiképpen nem mehet 150 millió SDR alá. Ha az engedélyes felelősségének felső határa kevesebb, mint 150 millió SDR, akkor ezen alacsonyabb összeg és a

300 millió SDR, vagyis a 350 millió euró közötti különbséget közpénzekből kell fedezni.

⁹ A brüsszeli egyezmény felülvizsgálata során továbbra is fenntartották a szerződésnek a kárfelelősségi összegek vonatkozásában fennálló háromlépcsős rendszerét. A módosítások következtében az első lépcső – összhangban a szintén 2004-ben felülvizsgált párizsi egyezményvel – 700 millió euró, amelyet az engedélyesnek kell biztosítania; amennyiben azonban a belső jogok szerint az engedélyes felelősségének felső határa ennél kevesebb, úgy a hiányzó összegeket közpénzből kell fedezni. A második lépcsőfokban további 500 millió eurót a létesítmény államának közpénzekből kell állnia. A

egyezmény nem csak az okmányban részes államok szárazföldi és vízi térségeiben, valamint ezen államok felségjoga alá tartozó repülőgépeken, hajókon stb. keletkezett károokra vonatkozik, hanem „bárhol bekövetkező nukleáris károokra” is, ami azt jelenti, hogy a szerződés alkalmazásra kerülhet a világon bárhol keletkező nukleáris károokra, tehát adott esetben még valamely, a bécsi egyezményben nem részes állam szárazföldi területén, illetve területi vizein (beltengerén, parti tengerén, kizárólagos gazdasági övezetében, kontinentális talapzatán), valamint ezen államokban regisztrált hajók és repülőgépek fedélzetén bekövetkező károokra is. Szigorodtak a kimentési okok, aminek következtében a rendkívüli méretű természeti katasztrófa többé nem minősül kimentési oknak. Továbbra is kimentési ok a fegyveres konfliktus, az ellenségeskedések, a polgárháború, ezek azonban csak akkor szolgálhatnak az engedélyes számára kimentési okként, ha bizonyítja, hogy a nukleáris kár a fentebb említett események közvetlen következménye. Mindkét kárfelelősségi rendszer esetében megemelték az elévülési időt, s az új szabályok következtében az emberi élet elvesztésével és egészségkárosodással kapcsolatos kárigények vonatkozásában az elévülési idő a nukleáris baleset bekövetkeztétől számított harminc év, egyeb

harmadik, az ún. nemzetközi lépcső újabb 300 millió eurót jelent, s azt a szerződésben részes államok közpénzéből biztosítják. A módosítások következtében tehát a párizsi–brüsszeli rendszer szerint nukleáris károk rendezésére 1500 millió eurónak kell rendelkezésre állnia, ami a korábbi 300 millió SDR-nak (mintegy 350 millió eurónak) több mint négyszerese. Az 1500 milliós összeg – ellentétben a módosítás előtti helyzettel – gyakorlatilag „felülről nyitott” lesz, s akár túl is mehetnek a szerződésben meghatározott 1500 millió eurón, amennyiben újabb állam vagy államok csatlakoznak a brüsszeli egyezményhez.

károk esetében pedig a balesettől számított tíz év. Jelentősen kibővült a nukleáris károk fogalma, s az emberélet elvesztésén, az egészségkárosodáson, az anyagi javakban esett károkon kívül nukleáris kárnak minősülnek a megelőző és kárenyhítési intézkedésekkel kapcsolatos költségek, a környezeti károk, a gazdasági károk stb.

A bécsi egyezmény módosításával egyidejűleg elfogadott, *Kiegészítő kárfelelősségi alapotról szóló egyezmény* (a továbbiakban: kiegészítő kompenzációs egyezmény) azzal a céllal jött létre, hogy a meglévő két nagy nukleáris kárfelelősségi szerződés rendszerében részes államokban bekövetkező esetleges nukleáris belesetek áldozatainak nyújtandó kártérítésre világméretű összefogással további összegek álljanak rendelkezésre. A kiegészítő kompenzációs egyezménnyel elsősorban a bécsi kárfelelősségi egyezmény rendszerét próbálták „megerősíteni”, hiszen a bécsi egyezményhez nem kapcsolódik egy, a párizsi egyezményt kiegészítő brüsszeli egyezményhez hasonló szerződés, amelynek révén a nukleáris balesetek károsultjai számára az alapszerződésben foglaltakon túlmenően további pénzüsszegeket biztosítanak.

A kiegészítő kompenzációs egyezmény egy világméretű kártalanítási rendszer létrehozásáról rendelkezik, amellyel növelhetők a határokon átnyúló nukleáris károk rendezésére fordítható összegek. A kiegészítő kompenzációs egyezmény értelmében a nemzetközi kompenzációs alap rendszere akkor lép működésbe, ha a belső jogok és a nukleáris kárfelelősségi szerződések alapján rendelkezésre álló összegek nem elegendőek a károsultak kártalanítására, s a rendszer teljes hatályba lépése esetén nemzetközi összefogással további mintegy 300 millió SDR-t biztosítanak. A kiegészítő kompenzációs egyezményhez

egyébként olyan államok is csatlakozhatnak, amelyek egyik kárfelelősségi rendszernek sem részesei, feltéve, hogy belső joguk bizonyos szabályoknak megfelel.¹⁰

III. Uniós törekvések az egységesítésre

A fentebb említett, a csernobili balesetet követően létrejött szerződések közül a párizsi és a brüsszeli egyezmény módosításáról szóló jegyzőkönyvek, valamint a kiegészítő kompenzációs egyezmény – az eddigi ratifikációk ellenére – mind a mai napig nem léptek hatályba,¹¹ ugyanakkor azonban az Európai Unió részéről is történtek bizonyos kezdeményezések, amelyek azt célozzák, hogy az Unió mind a 27 államában azonos nukleáris kárfelelősségi szabályok érvényesüljenek, s mind a 27 állam ugyanahhoz a kárfelelősségi rendszerhez tartozzon. Meg kell jegyezni, hogy az Európai Unió részéről a nukleáris kárfelelősségi kérdésekkel kapcsolatos jogharmonizációs törekvések nem új keletűek, s azok már az 1960-as években jelentkeztek. Annak idején azonban ez csak egy javaslat volt, s miután egészen a 2000-es évekig a párizsi–brüsszeli egyezményeknek zömében az EURATOM államai voltak a részesei, így valójában a közösség részéről bármiféle akció nem tűnt elengedhetetlenül szükségesnek. A kérdés azonban az Unió keleti bővülésével ismét előtérbe került, noha az európai jog a másod-

lagos jogforrások szintjén nem érinti a nukleáris kárfelelősségi kérdéseket. (Handrlica, 2009, 40–44.) Az Európai Unió részéről a nukleáris kárfelelősségi kérdésekkel kapcsolatos jogegységesítési törekvések annyiban mindenképpen érthetőek, hogy az Unió tagállamai vonatkozásában jelenleg a nukleáris károkért való felelősségről összesen nyolc nemzetközi szerződés rendelkezik, mégpedig az 1960. évi párizsi egyezmény és az ehhez kapcsolódó 1963-as brüsszeli egyezmény, az 1963-as bécsi kárfelelősségi egyezmény, e két nagy kárfelelősségi rendszert módosító három jegyzőkönyv, továbbá a párizsi és a bécsi egyezmény között hidat képező közös jegyzőkönyv, valamint a kiegészítő kompenzációs egyezmény.

Az Unió területén való szabályozás sokféleségét (Reyners, 2010, 93–104.) jól bizonyítja az, hogy a 27 uniós állam közül tizenegy részese a párizsi egyezménynek és a párizsi egyezményhez kapcsolódó brüsszeli egyezménynek,¹² két állam csak a párizsi egyezménynek,¹³ kilenc tagállam a bécsi egyezménynek,¹⁴ s öt uniós állam mind ez idáig még egyik kárfelelősségi rendszerhez sem csatlakozott.¹⁵ A helyzetet tovább bonyolítja az, hogy – mint említettük – néhány évvel ezelőtt megtörtént a bécsi és a párizsi–brüsszeli egyezmények módosítása. A bécsi egyezményt módosító 1997-ben kelt jegyzőkönyv

¹⁰ Ezen államokról az egyezmény mellékletében külön rendelkeznek.

¹¹ A kiegészítő kompenzációs egyezményt mind ez idáig csak Argentína, Marokkó, Románia és az Egyesült Államok ratifikálta. Az egyezmény xx. cikke értelmében a szerződés az azt követő 90. napon lép hatályba, hogy az okmányt legalább öt állam ratifikálta, ezeknek az államoknak azonban minimum 400 000 MW(e) beépített nukleáris kapacitással kell rendelkezniük.

¹² Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Németország, Olaszország,

Spanyolország, Svédország és Szlovénia. Szlovénia eredetileg a bécsi egyezménynek volt részese, 2001-ben azonban felmondta a bécsi egyezményt, és csatlakozott a párizsi egyezményhez.

¹³ Görögország és Portugália.

¹⁴ Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia és Szlovákia.

¹⁵ Ausztria, Ciprus, Írország, Luxemburg és Málta, közülük Ausztria és Luxemburg a párizsi egyezményt aláírta, de nem ratifikálta azt.

2003-ban lépett hatályba, s annak mindössze öt állam részese,¹⁶ aminek következtében a bécsi egyezmény rendszeréhez tartozó államok csoportján belül sem egységesek a szabályok, s az államok egy részére a szerződés eredeti változata, a másik részükre viszont az 1997-es jegyzőkönyv által módosított változat vonatkozik.

Ami a párizsi–brüsszeli egyezményeket módosító jegyzőkönyveket illeti, a párizsi egyezményt módosító 2004-es, valamint a brüsszeli egyezményt módosító szintén 2004-es jegyzőkönyv mind a mai napig nem lépett hatályba. Ezek vonatkozásában a jogi helyzet ugyanis meglehetősen bonyolult, annak következtében, hogy a párizsi és a brüsszeli egyezmény módosítása kapcsán felszínre kerültek a nukleáris kárfelelősségi szerződésekben található szabályok és az európai jog közötti bizonyos ellentmondások, amelyek részben joghatósági, részben pedig az ítéletek elismerését és végrehajthatóságát érintik (Magnus, 2010, 105–121.).

Az egyik összeütközés a szerződésen kívüli kötelezettségekkel foglalkozó Róma II. vonatkozásában merült fel,¹⁷ amelyet úgy oldottak meg, hogy a Róma II. 1. cikke. 2. bekezdésének f) pontja értelmében ez az uniós szabály nem vonatkozik a nukleáris károkból eredő felelősségi kérdésekre.

A másik összeütközés az ún. Brüsszel I. vonatkozásában merült fel, aminek következtében a párizsi egyezményben részes uniós államok a párizsi egyezményt módosító jegy-

zőkönyvet csak a Miniszterek Tanácsának előzetes felhatalmazásával írhatják alá és ratifikálhatják. Ezt a felhatalmazást a tanács két határozatában végül is 2003-ban és 2004-ben megadta,¹⁸ rögzítve, hogy a párizsi egyezményben részes uniós államok a Közösség érdekében írják alá a párizsi egyezményt módosító 2004. évi jegyzőkönyvet, illetve valamennyi uniós államnak egyszerre kell ratifikálnia azt, mégpedig ésszerű időn belül, és lehetőleg még 2006. december 31. előtt.¹⁹

Az említett felhatalmazások a párizsi egyezményben részes uniós államok számára mindenképpen azzal az előnnyel járnak, hogy ezen államok vonatkozásában a módosító jegyzőkönyv egyszerre fog hatályba lépni,²⁰ aminek következtében nem állhat elő az a helyzet – ami a bécsi egyezményben részes valamelyik állam területén bekövetkező nukleáris baleset esetén nem kevés gondot okozna –, hogy napjainkban a szerződésnek egyidejűleg két változata van érvényben.

A nukleáris kárfelelősségi jog harmonizálását az Európai Unió 2007-ben hirdette meg.²¹ Az Unió jogegységesítési törekvései mögött nemcsak az integráció megerősítésének célja húzódik meg, hanem az is, hogy az uniós államokban az eddigieknél magasabb legyen a belső jog szerinti nukleáris kárfelelősségi összegek felső határa. Arról van ugyanis szó, hogy – bár a párizsi és a bécsi egyezmény azonos elveken nyugszik – a részleteket illetően, és főleg a nukleáris belesetek esetén rendelkezésre álló összegek tekinteté-

¹⁶ Argentína, Beloruszia, Lettország, Marokkó és Románia. Az okmányoknak további tizenöt aláírója van.

¹⁷ 864/2007 EC rendelet.

¹⁸ 2003/882/EC és 2004/294/EC rendeletek.

¹⁹ A módosítások hatálybalépéséhez a szerződő államok kétharmadának ratifikációja szükséges.

²⁰ Külön kérdés, hogy a párizsi–brüsszeli rendszer sem

egységes annak következtében, hogy a párizsi egyezményben részes államok egy része nem csatlakozott a párizsi egyezmény jegyzőkönyveihez, illetve a további pénzügyi alapokat biztosító brüsszeli egyezményhez.

²¹ Lásd ezzel kapcsolatban Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 2007.

ben a két rendszer között igen jelentős különbségek vannak.

Ezek az eltérések talán nem lennének olyan nagyok, ha a bécsi egyezmény felülvizsgálatával sikerült volna közelebb hozni a két kárfelelősségi rendszerhez tartozó összegeket. E helyett azonban a bécsi egyezmény 1997-ben befejeződött módosítását követően megtörtént a párizsi egyezmény felülvizsgálata, s ennek eredményeképpen tovább nőtt a két kárfelelősségi szerződés szerinti összegek közötti különbség, mivel a párizsi–brüsszeli rendszer módosításakor jóval túlmertek a felülvizsgált bécsi egyezményben rögzített összegeken. A különbségeket még az is növeli, hogy a bécsi egyezmény államai nem igen sietnek a szerződést módosító jegyzőkönyv ratifikálásával.

Mindezek következtében huszonöt évvel a csernobili baleset, és lassan tizennégy évvel a bécsi egyezményt módosító jegyzőkönyv és a globális alapokról szóló kiegészítő kompetenciós egyezmény elfogadása után még mindig nem hogy világviszonylatban nem beszélhetünk egységes nukleáris kárfelelősségi rendszerről, de az Európai Unió államai is igencsak megosztottak e kérdésben. Nem véletlen tehát, hogy Brüsszel részéről szeretnék elérni, hogy az uniós államok egy egységes nukleáris kárfelelősségi rendszerhez tartozzanak, s hogy a bécsi egyezményben részes kelet-

európai uniós államok mondják fel a bécsi egyezményt, és csatlakozzanak a magasabb összegeket előíró párizsi egyezményhez. Külön kérdés, hogy még ezzel sem lesz egységes az európai nukleáris kárfelelősségi jog, mivel egyes államok egyik rendszerhez sem tartoznak, sőt a speciális nukleáris kárfelelősségi szabályok filozófiájával sem értenek egyet.²²

Kétségtelen, hogy a nukleáris kárfelelősségi szerződések felülvizsgálatának köszönhetően a nukleáris balesetek következtében kárt szenvedettek kártalanítására óriási összegek állnak rendelkezésre. Katasztrófális méretű károokra azonban ezen összegek sem tűnnek elegendőnek, s állami pénzek igénybevétele nélkül a katasztrófák következményei szinte kezelhetetlenek lennének. Ha viszont ez a helyzet, akkor meggondolandó, vajon nem mégis inkább az állami felelősség alapján kellene a nukleáris kárért való nemzetközi felelősségi szabályokat rendezni.

²² Erre példa Ausztria, amely azt tartja, hogy a nukleáris kárfelelősségi kérdéseket a hagyományos polgári jogi szabályok szerint kell rendezni, s erre hivatkozva elutasítja mind a bécsi egyezményhez, mind pedig a párizsi egyezményhez való csatlakozást.

Kulcsszavak: *csernobili baleset, nukleáris baleset, nukleáris jog, nukleáris kárfelelősség, EU nukleáris csomagja.*

IRODALOM

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Nuclear Illustrative Programme. Presented under Article 40 of the EURATOM Treaty for the Opinion of the European Economic and Social Committee. 10 Jan. 2007, COM(2006)844

Handrlica, Jakub (2009): Harmonization of Nuclear Liability in the European Union: Challenges, Options and Limits. In: *Nuclear Law Bulletin*. 84, 2, 40–44.

Magnus, Ulrich: Jurisdiction and Enforcement of Judgments under the Current Nuclear Liability Regimes within the EU member States. In: Pelzer, Norbert (Hrsg.): *Europäisches Atomhaftungsrecht im Umbruch*. Nomos, 105–121.

Reyners, Patrick (2010): Liability Problems Associated with the Current Nuclear Liability Regimes within the EU Member States. In: Pelzer, Norbert (Hrsg.): *Europäisches Atomhaftungsrecht im Umbruch*. Nomos, 93–104.